

УДК 323.272

НОВА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА КРЕМЛЯ НА УКРАЇНСЬКОМУ НАПРЯМКУ

Соболев Андрій Аркадійович,
кандидат політичних наук

Проаналізовано загальну ситуацію, що призвела до українсько-російського конфлікту, та зміни зовнішньої політики РФ на українському напрямку. Обґрунтовані її ідеологічні основи, стратегічні цілі та механізми застосування. Визначені характерні ознаки розвитку майбутніх українсько-російських відносин і системні наслідки нової зовнішньої політики Кремля для країн Заходу та України.

Ключові слова: українсько-російський конфлікт, зовнішня політика Росії, політика реалізму, неореалізм, інформаційна війна.

Події, що сталися в Україні на початку 2014 р., докорінно змінили геополітичну обстановку в усіх сферах міжнародної, регіональної та національної безпеки, призвели до перегляду міждержавних відносин не тільки у регіоні, а й в усьому світі. Це сталося через перемогу українського народу під час Революції гідності проти корупційної влади В. Януковича та військову агресію й окупацію Росією частини території суверенної України. Така російська політика не тільки порушила, а й «одним махом» звела нанівець усе підґрунтя системи європейської безпеки, що вибудовувалася протягом останніх десятиріч, а також принципи, за якими побудована міжнародна система.

Загальна ситуація, що призвела до українсько-російського конфлікту

Анексію Криму, на думку автора, слід розглядати як один з етапів проведення широкомасштабної «каральної експедиції» В. Путіна

проти суверенної, незалежної Української держави. Це сталося внаслідок перемоги Революції гідності (Кремль вважає її переворотом) – повалення українським народом корупційної влади В. Януковича. **Головна мета «каральної експедиції» В. Путіна – отримання повного політичного, економічного й військового контролю над Україною.**

Головними причинами російської інтервенції проти України, на думку автора, слід вважати:

- бажання Кремля «покарати» Київ за Революцію гідності й водночас дискредитувати його успіхи в очах російських громадян;
- небезпідставне побоювання Кремля про можливість реалізації подібних із Києвом сценаріїв соціальних протестів у Росії (де авторитарний режим В. Путіна фактично вже перетворився в тоталітарний), адже співчуття і моральна підтримка значної кількості громадян РФ українського протесту проти корупційної влади В. Януковича цілком очевидні;

Стратегічні пріоритети, № 3 (32), 2014 р.

- реалізацію давно спланованого Кремлем сценарію щодо анексії Криму та перетворення його у найпотужнішу у східноєвропейському регіоні військову базу – своєрідний південно-західний форпост Росії, що остаточно й «назавжди» зніме необхідність узгодження з Україною питання базування ЧФ РФ;

- демонстрацію внутрішньому споживачу «інформаційного ресурсу», що демократичні перетворення в країні здатні привнести лише хаос, громадянську війну, економічний колапс тощо;

- «необхідність» переходу (у зв'язку з перемогою демократичних сил на Євромайдані) до фази практичної реалізації планів російських спецслужб щодо дестабілізації соціально-політичної обстановки на Сході та Півдні України у спосіб використання заздалегідь створених терористичних угруповань і про-російських сепаратистських рухів;

- завадити проведенню демократичних виборів й унеможливити нормальну політичну й економічну діяльність у регіонах країни.

Головним каталізатором активізації агресивних планів Кремля, розвиваючи думку російського економіста і політолога А. Іларіонова, стала перемога Революції гідності на Євромайдані у боротьбі з корупційним режимом В. Януковича, яка мала три характерні елементи [1]:

- *антиімперіалістичний*, результатом якого є рішення України про вихід із СНД і фактично завершення розмов щодо можливої участі нашої держави у геополітичному проєкті В. Путіна щодо відродження «російської імперії» у вигляді Митного союзу;

- *антирадянський й антикомуністичний*, про що засвідчили «ленінопад» й остаточно позбавлення комуністичної й соціалістичної символіки у більшості регіонів України, а також значне зменшення прихильників комуністичної партії в нашій країні;

- *антикорупційний*, який на даному етапі фактично обмежився поваленням корупційного режиму «сім'ї В. Януковича» й, поки що, на жаль, не став незворотнім трендом загальнонаціонального масштабу.

Ідеологічні основи нової зовнішньої політики Кремля

Приєднання Криму, як зазначає російський політолог І. Зевельов, означає кардинальний перегляд російської зовнішньополітичної доктрини, яка тепер «спирається на зовсім нову інтерпретацію національної ідентичності й загроз безпеки. До 2014 р. у реалістів-державників та «імперців» з'явилося відчуття

сили й упевненість, що Росія може відносно безболісно приєднати Крим, скориставшись глибокою кризою української державності. Відносини із Заходом більше не є пріоритетом зовнішньої політики, і його думку тепер можна ігнорувати. Головне ж полягає в тому, що фактично стала офіційною ідеологія пострадянського реваншу. Її основою є образ Росії – збирачки розділеного штучними кордонами російського світу» [2]. Тобто нині Росія дотримується нової зовнішньополітичної доктрини, яка пов'язана із внутрішніми уявленнями про російську ідентичність і спирається на **політику реалізму**.

Нагадаємо, що **реалізм** залишався домінуючою теорією протягом усієї холодної війни. З позицій реалізму міжнародні відносини розглядаються як боротьба за владу між державами, які відстоюють власні інтереси. Теорія реалізму домінувала в роки холодної війни тому, що вона пропонувала прості й переконливі пояснення причин виникнення війн, союзів, імперських амбіцій, перешкод співробітництву та інших міжнародних явищ, а також тому, що її акцент на конкурентній боротьбі повною мірою відповідав характеру відносин між США та СРСР, які розвивалися у дусі суперництва.

Реалізм не був незмінним ученням, і ця теорія зазнала значної трансформації протягом усього періоду холодної війни. Такі «класики» реалізму, як Ганс Моргентау (*Hans J. Morgenthau*) і Райнхольд Найбуер (*Reinhold Niebuhr*) вважали, що держави, подібно людям, мають природне бажання володарювати над іншими, що призводить до виникнення війн. Не заперечуючи необхідності створення гармонічного, мирного міжнародного порядку, Г. Моргентау писав, що міжнародні відносини далекі від ідеальних, а міжнародна політика може бути визначена як «безперервне зусилля, спрямоване на збереження і збільшення могутності своєї власної нації й ослаблення могутності інших націй» [3, р. 5].

Політичний реалізм відкидає право будь-якої нації на створення універсального морального закону, який може бути прийнятним для всіх суб'єктів, що підпадатимуть під його дію. **Політичний реалізм відкидає тотожність між мораллю конкретної нації й універсальними моральними законами**. Багато націй випробували подібну спокусу – запропонувати їхні власні цілі та їхню волю як універсальні принципи.

Так, одним із найважливіших принципів у концепції Г. Моргентау є те, що міжнародна політика розглядається як боротьба за владу. Коли погроза насильства перетворюється

в актуальність, зауважує Г. Моргентау, це означає поступовий перехід від політичної влади до влади військової. «У міжнародних відносинах збройні сили і погроза їхнього використання є найважливішим матеріальним ресурсом, що визначає силу нації» [3, р. 26–28].

Отже, прихильники концепції політичного реалізму вважають, що головною рушійною силою у сфері міжнародних відносин є національні інтереси. **Регулятором міжнародної політики є сила і баланс сил** [4, р. 61–86].

Цікавою тенденцією в концептуальному розвитку парадигми реалізму є розкол, що намітився між прихильниками «оборонної» і «наступальної» шкіл. Такі «оборонні» реалісти, як Кеннет Уольц (*Kenneth Waltz*), Стівен Ван Евера (*Steven Van Evera*) і Джек Снайдер (*Jack Snyder*) зважали на те, що у держав немає реальної зацікавленості в територіальних завоюваннях, і заявляли, що витрати на експансію зазвичай перевищують її вигоди. Як наслідок, вони вважали, що війни між великими державами виникали передусім тому, що певні внутрішні групи навмисне перебільшували гостроту загроз і мали невинуватого великі надії на ефективність застосування військової сили.

Розглядаючи концептуальні підходи різних шкіл політики реалізму і неореалізму, необхідно звернути увагу на ті, що пов'язані з пошуком відповіді на запитання про витратність військової експансії, або – **ціни питання**. Деякі неореалісти обґрунтованість точки зору про витратність військової експансії піддають сумніву. Зокрема, Пітер Ліберман (*Peter Liberman*) у книзі «Чи вигідні завоювання?» наводить низку історичних прикладів, включаючи окупацію Західної Європи нацистами та радянську гегемонію у Східній Європі, й доводить, що вигоди від завоювань нерідко перевищують витрати. Тобто він спростовує тезу про те, що «воєнна експансія більше не виправдовує пов'язаних з нею витрат» [5].

Якщо відкинути «моральність» російської військової агресії та анексії Криму, нехтування Росією нормами міжнародного права, міжнародними домовленостями та зобов'язаннями, а взяти суто економічний аспект, то, на перший погляд, проглядається пряма вигода Росії. Так, за оцінкою українського Мін'юсту, вона становить понад 1080 млрд грн (близько 91140 млн дол. США). Саме таку суму оприлюднив на прес-конференції 2 червня ц.р. міністр юстиції Павло Петренко, зазначивши, що «у зв'язку з обмеженням права користування об'єктами, майном і корисними копалинами ця сума продовжувати зростати» [6].

Пропозиція українського Мін'юсту Генеральній прокуратурі України розпочати арештовувати майно й активи Росії в Україні та за кордоном для компенсації збитків, завданих анексією Криму, на думку експертів, можлива. Проте винести рішення, якому Росія змушена буде підкоритися, зможе хіба що Європейський суд із прав людини (ЄСПЛ) або Міжнародний суд ООН.

Проблема в тім, що рішення ЄСПЛ можна чекати дуже довго. «У найкращому разі справа буде розглядатиметься 2–3 роки. Як правило, це потребує 5–6 років» [5], – зазначає партнер *AstapovLawyers* Олег Мальський. Тобто бравурні заклики українських політиків про те, що Росія через вироки суду невдовзі компенсуватиме Україні збитки за анексію Криму, не більш ніж популізм. Республіка Кіпр лише у травні 2014 р. дочекалася вироку ЄСПЛ стосовно окупації Туреччиною Північного Кіпру у 1974 р. Суд визнав Туреччину винною в завданні збитків Республіці Кіпр на суму 90 млн євро й зобов'язав виплатити ці кошти кіпрській владі.

Іншим судовим варіантом розв'язання українсько-російського конфлікту щодо Криму, як зазначає міжнародний юрист І. Назарова, «є ініціювання нашою державою спору в Міжнародному суді ООН. Однак передача спору для вирішення у Міжнародному суді ООН можлива тільки за згоди: 1) держави-позивача; 2) держави-відповідача. З огляду на політику Росії щодо України, вкрай мало ймовірно, що вона дасть таку згоду» [7], – зауважує юрист.

Довідково. Є три основні випадки, коли держави мають можливість звернутися до Міжнародного суду ООН для захисту своїх прав: 1) наявність спеціальної (попередньої) декларації держав – учасниць спору щодо визнання юрисдикції МС ООН з усіх питань (автор не виявила такої декларації у випадку України і Росії); 2) наявність спеціальної угоди між державами – учасницями спору про передачу цього конкретного спору для вирішення МС ООН; 3) прийняття юрисдикції МС ООН державою-відповідачем після подачі відповідної заяви (ст. 34 Статуту МС ООН) [7].

З-поміж геополітичних, економічних і воєнно-політичних сфер сучасної російської політики реалізму особливу роль відіграє інформаційна сфера. Фактично нині ми спостерігаємо, як «кремлівська верхівка», застосовуючи ЗМІ як зброю в інформаційній війні, не гребуючи відвертою брехнею, змогла

Стратегічні пріоритети, № 3 (32), 2014 р.

переконали більшість населення країни у правомірності російської військової агресії проти України, звинувачуючи в українській кризі країни Заходу, передусім США. Результатом такої ворожої та брехливої пропаганди стало різке зростання рейтингу підтримки населенням РФ політики президента В. Путіна, що за три місяці фактично зріс більш ніж у півтора рази.

Довідково. За даними опитування російського «Левада-Центру», у травні ц.р. діяльність Путіна на посту президента країни підтримали 83 % респондентів, (у січні ц.р. – 53 %, на початку березня – 72 %) [8]. Понад те, саме українську владу звинувачують 85 % опитаних «Левадою-Центром» за погіршення відносин між двома країнами. Утім, що винуватий Кремль, переконані лише 1 % росіян [9].

Нещодавно, під час консультацій між ФРН і США щодо російської анексії Криму, канцлер Німеччини А. Меркель (після телефонної розмови з президентом РФ) сказала президентові США, що вона «не впевнена, чи зберіг пан Путін зв'язок із реальністю» [10], додавши, що, на її переконання, президент РФ перебуває «в іншому світі». Скоріше за все, вона не мала на увазі, що В. Путін божевільний, а намагалася завуальовано передати, що «кремлівська верхівка» під його авторитарним керівництвом унаслідок великої кількості різноманітних «фобій» повернулася до політики часів холодної війни.

Звісно, зміна політики потребує й зміни ідеологічних основ. Такими основами, або ідеологічним підґрунтям нової зовнішньої політики Росії, на думку автора, стала теорія класиків політики реалізму і неореалізму. Нині її широке застосування, розвинене з урахуванням сучасних воєн і військових конфліктів, ми спостерігаємо на українському напрямку.

Українсько-російські відносини: від стратегічного партнерства до стратегічної конфронтації

В основних українсько-російських міждержавних договорах та угодах домінуючим принципом, на якому мають будуватися відносини між двома країнами, задекларовано принцип стратегічного партнерства. Проте нинішні реалії взаємовідносин двох країн з кожним днем дедалі більше віддаляються від задекларованих намірів. Стале вороже протистояння між РФ і Україною у результаті російської військової інтервенції й агресивної

зовнішньої політики Кремля збережеться, напевно, на довгі роки, що фактично унеможливає подальше українсько-російське співробітництво в межах будь-яких пострадянських інтеграційних союзів.

Російська зовнішньополітична стратегія та Стратегія національної безпеки РФ до 2020 р. спрямовані на реалізацію тих життєво важливих інтересів і цілей РФ, які вона переслідувала на міжнародній арені протягом останніх років. У цьому контексті для Росії, як держави імперського типу, зовнішня політика і геополітичні інтереси визначальні у формуванні її внутрішнього політичного режиму.

У нинішній зовнішньополітичній стратегії В. Путіна Україні відведена роль критично важливого об'єкта у здійсненні «великих» геополітичних проєктів Росії. У цих проєктах наша держава:

- продовжує розглядатися як доповнення, доважок того внутрішнього ресурсу, якого так не вистачає Росії для відновлення статус-кво великої регіональної держави;

- підпадає під тотальний контроль з боку спецслужб Кремля щодо забезпечення власної національної безпеки, розвитку ОПК, Збройних сил та інших військових формувань, використання транзитного потенціалу держави тощо;

- приречена рухатися у фарватері безпекової політики Росії, будувати свою зовнішню політику в тісній кооперації з Кремлем і створеними за провідної участі Росії геополітичними формуваннями на кшталт СНД, ЄАЕС, МС чи Євразійського союзу.

У своїх намірах Кремль готовий іти з приводу України на відкриту конфронтацію із Заходом, оскільки де-факто партнерські відносини із Заходом і США для Росії менш вагомі, ніж Україна. Протистояння ж із Заходом дає змогу авторитарному режиму В. Путіна відволікти увагу росіян від внутрішніх економічних і соціальних проблем країни, списати помилки при ухваленні управлінських рішень на недружню до Росії політику США та Європи.

Військова агресія Росії й анексія частини території України (АР Крим) є прямим свідченням цьому. Незважаючи на засудження таких дій Генеральною Асамблеєю ООН та уведення Заходом політичних та економічних санкцій проти «кремлівської верхівки», геополітичні амбіції Кремля продовжують «розповсюджуватися» на Схід і Південь нашої держави з метою політичної та економічної дестабілізації України й подальшої окупації українських територій. Лише жорсткий спротив усього цивілізованого світу дещо призупинив ескалацію російської агресії.

Слід зауважити, що Росія була готовою до запровадження Заходом економічних санкцій, а реалізація її агресивної «моделі» є достатньо підкріпленою в економічному сенсі. Протягом останнього десятиріччя завдяки різкому зростанню цін на вуглеводні енергоресурси **Росія спромоглася досягти самодостатності в економічному забезпеченні своєї зовнішньої політики**. Однак, за оцінкою експертів, «запасу міцності» російської економіки, якщо вона дотримуватиметься політики, яку вона здійснювала у першому півріччі 2014 р., вистачить на 2–3 роки [11].

Нова зовнішня політика Росії спирається на постулати, що обґрунтовувалися російськими геополітичними теоретиками й неодноразово оголошувалися у промовах В. Путіна протягом останніх років, а саме:

- деструктивний характер дії американського однополярного світу має згубний характер і має бути змінений багатопольною системою міжнародних відносин;
- епосі світового господарювання США необхідно покласти край;
- політика США і НАТО є головним дестабілізуючим чинником у забезпеченні та збереженні безпеки у Європі.

Першим кроком на шляху практичної реалізації цієї ідеології стала анексія Криму. Зробивши його, Росія де-факто перейшла «точку неповернення» з обраного курсу щодо втілення своїх стратегічних намірів, а саме: утвердити багатопольний світ, де Росія як «велика потуга» має відігравати провідну роль; принизити й дискредитувати роль США та НАТО у забезпеченні міжнародної безпеки; відвоювати у Заході втрачені на пострадянському просторі сфери впливу.

Реалізація цих намірів, за задумом Кремля, дасть Росії змогу утвердити себе як провідного архітектора нового світового порядку, обмежить геополітичний вплив Заходу, звужить сферу поширення європейської цивілізації та реалізації європейських демократичних цінностей, протиставивши їм власний цивілізаційний проект «Русского мира». Зрештою, за їх переконанням, усе це приведе до значного посилення впливу Росії на світові міжнародні процеси, перетворить її на провідну геополітичну потугу у світі.

На відміну від попередніх, **нова модель зовнішньої політики Росії має наступальний характер**. Стратегія її реалізації ґрунтується на таких засадах:

- інформаційна війна, що не гребує цинічною фальсифікацією та спотворенням будь-яких фактів (*à la guerre comme à la guerre* – на війні як на війні);

- продовження гри на суперечностях, що позначилися у відносинах між США і ЄС, а також на «розколі» всередині ЄС між країнами «старої» та «нової» Європи для послаблення консолідованої позиції щодо спротиву новій геополітичній моделі російської політики;

- поглиблення процесів активного використання енергетичного чинника як засобу поширення впливу та домінування в Європі;

- збільшення своєї геополітичної ваги за рахунок реінтеграції пострадянського простору на власній цивілізаційній основі (Митний союз, ЄАЕС, Євразійський союз).

Україні у цій моделі зовнішньої політики Росії відводиться роль ключової ланки всієї геополітичної конструкції як на пострадянському, так і східноєвропейському регіональному просторах безпеки. Причому наша держава водночас розглядається і як плацдарм оборони від зовнішніх геополітичних впливів, і як плацдарм для розширення геополітичного та гео економічного домінування Росії в Європі.

З огляду на таку геополітичну важливість нашої держави, **нинішньою головною стратегічною метою Росії в російсько-українських відносинах є максимальне перешкоджання входженню України до європейського цивілізаційного простору, запровадження всіх важелів примусу (аж до військового) для залучення її у російський цивілізаційний геополітичний проект**.

При реалізації цього проекту на українському напрямку Росія дотримуватиметься стратегії, що передбачає такі етапи вирішення зовнішньополітичних завдань: 1) дискредитація та ізоляція України від міжнародних інтеграційних процесів; 2) примусове залучення нашої держави до російських реінтеграційних проектів; 3) формування єдиного російського гуманітарного простору з республік колишнього СРСР.

Вирішення завдань **на першому етапі** Росія пов'язує передусім із дискредитацією України як суверенної держави й самостійного суб'єкта міжнародних відносин. Мета – недопущення її вступу до НАТО і ЄС. Механізми – широкомасштабна інформаційна війна з використанням сучасних технологій ведення війни керованого хаосу.

Важливість повноцінної реалізації першого етапу російської стратегії на українському напрямку пов'язана передусім з тим, що інтеграція України до ЄС створює низку загроз геополітичним та економічним інтересам Росії. В геополітичному сенсі європейська інтеграція України унеможливорює повноцінну реалізацію РФ будь-яких реінтеграційних

Стратегічні пріоритети, № 3 (32), 2014 р.

проектів на просторі СНД. Вона також позбавляє Росію економічних, енергетичних та інформаційних важелів впливу на Україну щодо реалізації російських геополітичних намірів.

Руйнує стратегічні наміри Кремля послідовна зовнішня політика України щодо поглиблення та активізації процесу європейської інтеграції, могутня підтримка міжнародної спільноти у прагненні українського народу самостійно вирішувати свій зовнішньополітичний курс, а також внутрішньодержавна консолідація суспільства як відповідь на російську військову агресію. Важливим кроком в унеможливленні агресивних намірів Кремля стало зміцнення Україною українсько-російського кордону та посилення прикордонного режиму для унеможливлення «експорту» російського тероризму, наркотрафіку, нелегального завезення зброї та валюти для підривної діяльності терористичних угруповань тощо. На порядок денний поставлене питання про введення візового режиму з Росією.

Проте основні загрози інтересам Росії від членства України в ЄС виникають навіть не в економічній площині, хоча витіснення російського капіталу з України та втрата Росією великого сегмента українського ринку є доволі суттєвим наслідком. Вони пов'язані насамперед із прагненням нашої держави приєднатися до іншого цивілізаційного простору, де існує сила права (а не право сили), є новітні технології, величезний ринок товарів та послуг, що функціонує за погодженими міжнародним законодавством нормами. Успіх України на цьому шляху стане своєрідним дороговказом іншим країнам пострадянського простору – куди рухатися. Це остаточно «поховає» наміри Росії стати не те що світовою надпотою, а й навіть регіональним центром сили.

Іншу загрозу в діях України Росія небезпідставно вбачає у гіпотетичній можливості приєднання до НАТО. Саме цією обставиною пояснює президент РФ В. Путін іноземним ЗМІ «вимушені» дії Росії щодо анексії Криму, наголошуючи, що у Росії «не було жодних гарантій того, що Україна завтра не стане частиною Північноатлантичного військового блоку» [7].

Вирішення завдань **другого етапу** Росія пов'язує з примусовим залученням нашої держави (навіть до військового вторгнення на материкову територію країни) до російських реінтеграційних проектів. Насамперед це стосується повномасштабної інституційної реінтеграції через залучення України до СНД, Митного та Євразійського Економічного сою-

зів, нещодавно створеного Євразійського Союзу. В цьому сенсі Росія вже використовувала механізми секторальної реінтеграції, що передбачала захоплення ключових сегментів української економіки та культурно-інформаційного простору України. **Такі реінтеграційні завдання зумовлені переконанням російської верхівки в нежиттєздатності Української держави.**

Що стосується економічних інструментів реінтеграції, то в цьому сенсі Росія віддавала перевагу протягом останніх років механізмам двосторонніх відносин. На першому місці з-поміж них залишався газовий чинник і використання енергетичної залежності України від РФ. Економічна стратегія Росії у відносинах з Україною має яскраво виражений геополітичний і геоекономічний контекст, де прагнення Кремля пов'язані з досягненням стратегічних цілей:

- силовими методами стимулювати процес залучення політичного та економічного ресурсів України до російських реінтеграційних проектів;
- за можливості витіснити українських виробників з російського ринку;
- отримати контроль над газотранспортною системою України та іншими стратегічно важливими сегментами української економіки у спосіб стимулювання експансії російських корпорацій і приватних компаній, політично лояльних до Кремля;
- здійснити регіональну реінтеграцію у спосіб отримання контролю над політичною та економічною ситуацією у східних і південних регіонах України.

Упродовж останніх років провідну роль у реалізації цих цілей Росія надавала інвестиційній експансії великих російських бізнес-груп. Ключовими об'єктами під час реалізації цих намірів були насамперед такі стратегічні галузі економіки України, як кольорова металургія, нафтохімія, телекомунікації, машинобудування, електроенергетика та газовий комплекс. У машинобудуванні російські компанії скуповували українські заводи і промислові комплекси, що мають стратегічне значення і працюють за принципами вузлової кооперації.

Стратегічним напрямом економічної експансії Росії було здійснення регіональної реінтеграції східних регіонів України через механізм прикордонного співробітництва. Основними методами Росії щодо здійснення економічної експансії та захоплення найважливіших сегментів української економіки були: інкорпорація уряду України та її вищих державних чиновників у російські бізнес-ін-

тереси; забезпечення у такий спосіб режиму найбільшого сприяння та преференцій російським інвестиціям; перекупка у бізнес-груп України контрольного пакету акцій провідних українських компаній.

Вирішення завдань **третього етапу** полягає у формуванні єдиного російського гуманітарного простору, що відповідає фундаментальним інтересам Росії, пов'язаним з її цивілізаційним розвитком. Головною стратегічною метою в цьому проєкті є недопущення самоідентифікації української нації та її розвитку, переформатування розвитку України в малоросійську модель – протекторат Росії.

Основними завданнями при реалізації Росією цієї стратегічної мети є [12]:

- надання російській мові в Україні державного статусу;
- захоплення інформаційного і культурного простору України та забезпечення домінування в ньому російських інформаційних і культурних продуктів;
- недопущення відродження історичної пам'яті української нації та дискредитація її національних символів;
- реінтеграція східних і південних регіонів України в російський інформаційний і культурний простір та створення на їх базі альтернативної українському суспільству малоросійської спільноти;
- зміцнення в Україні маріонеткового про-російського уряду та інкорпорація політичної еліти України в російські інтереси;
- створення в Україні експертного пулу політологів та інформаційних центрів, спроможних просувати в українському суспільстві ідеї державної ідеології та політики Росії.

Війна керованого хаосу як новий механізм сучасної політики реалізму

Військове вторгнення Росії на територію суверенної України (анексія Криму) означає кардинальний перегляд російської зовнішньополітичної доктрини, яка тепер спирається на зовсім нову інтерпретацію національної ідентичності й загроз безпеки. Ґрунтується ця нова російська ідеологія, як уже зазначалося, на принципах «реалізму».

Як головний механізм реалізації геополітичних задумів Кремля щодо України обрана **політика війни керованого хаосу**. Її основою є досвід ведення сучасних «гібридних», або «безкровних» війн. Ця мета досягається знищенням або ослабленням нашої держави з використанням усіх інструментів російської могутності, включаючи військову силу.

Сутність війни керованого хаосу, як зазначають російські експерти, полягає в геополітичному знищенні держави-жертви, яка обрана країною-замовником як об'єкт впливу. Під таким знищенням розуміється комплекс заходів щодо нейтралізації геополітичних характеристик цієї держави (розмір території, чисельність населення, статус держави у світі, економічні можливості, військова міць, сукупний потенціал тощо) [13].

Війна керованого хаосу, за задумом Кремля, дасть змогу Росії нав'язувати іншим державам свої умови. «При цьому сама війна стає максимально безкровною й мінімально витратною для самої Росії. Під час війни нового типу в державі-жертві (в нашому випадку – Україна) ініціюються деякі внутрішньополітичні процеси, які, по суті справи, є акціями стратегії керованого хаосу. Справжні роль, місце, інтереси й цілі країни-замовника (Росії) виводяться зі сфери суспільної уваги, ховаються за «інформаційним сміттям» і демагогією. Країна-жертва є зануреною у стан хаосу, причому вона досить довго цього не усвідомлює, намагаючись вирішити проблеми, які виникли, стандартними шляхами й способами» [13].

Довідково. Як вважають кремлівські теоретики, «війна може тривати необмежений час – від кількох днів до кількох років або мати ще більш затяжний характер. Вона ведеться всіма можливими силами, коштами й способами, починаючи з ненасильницьких і закінчуючи силовими діями. Однак регулярні збройні сили країни-замовника в такій війні грають часто лише допоміжну роль і не обов'язково застосовуються в операціях вторгнення.

Війна керованого хаосу передбачає три стадії:

- розгойдування ситуації через інспірування внутрішньодержавного конфлікту в країні-жертві;
- деградація, руйнування й розпад країни з перетворенням її на т.зв. недієздатну державу;
- виступ Росії в ролі благодійника й рятувальника, зміна політичної влади» [13].

Однак план Кремля під кодовою назвою «Русская весна», який передбачав повстання українського народу на усьому Сході та Півдні України, успішно провалився. Росії не вдалося перетворити нашу країну з держави-жертви в «недієздатну» державу. Україні завдяки світовій підтримці вдалося опанувати кризову ситуацію. Однак у серпні ц.р, спочатку під

Стратегічні пріоритети, № 3 (32), 2014 р.

виглядом «гуманітарної допомоги», а потім навіть зухвало, Кремль таки вдався до операції прямого вторгнення на територію східних областей України. Причому офіційний Кремль, незважаючи на численні зафіксовані факти участі російських військових у бойових діях на Донбасі, тривалий час заперечував присутність представників російських збройних сил у конфлікті.

Отже, Росії майже вдалося у повному обсязі реалізувати першу стадію плану. Зокрема, був завданий головний удар по стабільності в державі. Розвиток ситуації в Україні протягом кількох місяців відбувався за єдиним загальним сценарієм Кремля, а саме: в українському суспільстві сформовані настрої невдоволення різних типів; створена внутрішньополітична криза; в східних регіонах сепаратизм переріс у тероризм; виник внутрішньодержавний конфлікт. Нині Росія, незважаючи на політичний і економічний тиск світової громади, продовжує докладати зусиль, щоб конфлікт в Україні переріс у громадянську війну хоча б в окремих регіонах.

Геополітичне знищення України, як цинічно заявляють кремлівські теоретики, зовсім не означає фізичне знищення населення, захоплення усієї території держави та її матеріальних цінностей, ламання політичної системи й підриву культурних основ. Мета Росії одна: розчленовування України як єдиної держави й утворення на її просторі нових «незалежних» державних утворень. Саме цим пояснюється наполегливість Кремля щодо ідеї «федералізації» нашої держави.

Висновки (системні наслідки нової зовнішньої політики Кремля на українському напрямку)

Порушення Російською Федерацією низки міжнародних угод і зобов'язань, її військова агресія й порушення суверенітету й територіальної цілісності України (анексія Автономної Республіки Крим) призвели до геополітичних змін у східноєвропейському регіоні та необхідності перегляду країнами Заходу їхніх взаємовідносин зі східною агресивною сусідкою. **Нова зовнішня політика Кремля матиме системні наслідки** не тільки в її відносинах з Україною, а й із західним світом. Такими системними наслідками стануть:

для західного світу:

1) руйнування сприйняття Росії як партнера, а також позитивних очікувань від розширення співробітництва із цією країною;

2) різке зниження рівня довіри до спільних енергетичних проектів з РФ. Повернення до

Стратегічні пріоритети, № 3 (32), 2014 р.

порядку денного необхідності диверсифікації постачання енергоресурсів до Європи з метою запобігти випадків надання Росією «дешевого» газу як «важеля» політичного тиску;

3) підрив довіри до будь-яких угод і договорів, підписаних із Кремлем, оскільки «кремлівська верхівка» (на чолі з президентом РФ В. Путіним) продемонструвала повну зневагу до норм міжнародного права, міжнародних договорів, взятих на себе зобов'язань щодо гарантій безпеки іншим державам, у т.ч. відповідно до договорів про дружбу і співробітництво;

4) усвідомлення необхідності об'єднання зусиль європейських країн в організації та підтримці стабільності на континенті і світі, спротиву державам, що підтримують сепаратистські та екстремістські рухи, сприяють розповсюдженню та експорту тероризму в інші країни, поширюють розбрат серед народів інших держав;

5) зниження інвестиційної привабливості співробітництва з Росією як із державою-агресором, що підтримує тероризм і сепаратизм, зневажає норми міжнародного права та поширює нестабільність у східноєвропейському регіоні;

для України:

1) остаточна втрата довіри до геополітичних проектів Росії щодо Митного та Євразійського союзів, а також значимості раніше укладених із РФ міжнародних договорів щодо гарантій суверенітету й територіальної цілісності України;

2) переорієнтація на нових геополітичних союзників у Європейському, Євроатлантичному, Азіатсько-Тихоокеанському регіонах з остаточною відмовою від участі в СНД, Євразійському Економічному та Митному союзах;

3) усвідомлення українським істеблiшментом хибності позаблокової політики України, зважаючи на тенденції до відродження процесів блокового протистояння, що пов'язані з політичною та економічною ізоляцією Росії з боку світового співтовариства;

4) перегляд партнерських відносин із державами, які в період російської агресії політично її підтримували, тобто фактично виступили на боці агресора проти України;

6) зростання актуальності повернення України до політики євроатлантичної інтеграції як напрямку, що забезпечуватиме незалежність, суверенітет і територіальну цілісність держави. Зважаючи на вірогідність подальшої російської агресії, в українському суспільстві з'явилася реальна можливість консенсусу щодо позитивного ставлення до НАТО;

7) реальне зміцнення державницьких проукраїнських настроїв у суспільстві, збільшення патріотизму та поразка посткомуністичного світосприйняття;

8) необхідність здійснення нової диференційованої політики нашої держави на теренах СНД, оскільки зазначені країни продовжують відігравати важливе значення для України.

Слід очікувати, що **за умов дотримання Україною зовнішньополітичного курсу на**

європейську та євроатлантичну інтеграцію Росія продовжуватиме спрямовувати свої зусилля на дестабілізацію внутрішньополітичної та економічної ситуації в Україні.

У цьому контексті нагальним завданням для нашої держави на нинішньому етапі кардинальних трансформаційних змін є поєднання послідовної жорсткої позиції щодо євроінтеграції, Криму та сепаратизму з уникненням деструктивного конфронтаційного розвитку відносин із Російською Федерацією.

Список використаних джерел

1. *Илларионов* заявил, что целью Путина является смена власти в Киеве // Зеркало недели. – 2014. – 12 марта [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/POLITICS/illarionov-zayavil-chto-celyu-putina-yavlyaetsya-smena-vlasti-v-kieve-140932_.html
2. *Зевелев И.* Новая внешнеполитическая доктрина России / Игорь Зевелев // Ведомости. – 2014. – 7 апреля (№ 60 (3564)).
3. *Morgenthau H.* Politics Among Nations. The Struggle for Power and Peace. Second Edition. – New York : Alfred A. Knopf, 1955.
4. *Nobel J. W.* Morgenthau's Struggle with Power : The Theory of Power Politics and the Cold War / J. W. Nobel // Review of International Studies. – 1995. – № 21.
5. *Liberman P.* Does Conquest Pay? The Exploitation of Occupied Industrial Societies. – Princeton University Press, 1998. – 262 p.
6. *Попова М.* Цена полуострова. Что Украина может конфисковать у России за Крым / М. Попова, Е. Головатюк // Ліга. Бізнес. – 2014. – 4 июня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.liga.net/all/tek/stati/2761860-tsena-poluostrova-chto-ukraina-mozhet-konfiskovat-u-rossii-za-krym.htm>
7. *Назарова І.* Крим і власність. Перспективи України в судах / І. Назарова // Дзеркало тижня. Україна. – 2014. – № 20. – 6 червня.
8. *Снеговая М.* В ловушке сознания / М. Снеговая // Ведомости. – 2014. – 2 июня (№ 97 (3601)).
9. *Железнова М.* Непонятный Порошенко / М. Железнова // Ведомости. – 2014. – 30 мая (№ 96 (3600)).
10. *Меркель* вважає, що Путін перебуває «в іншому світі» // ТБІ. – 2014. – 3 березня [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://tvi.ua/new/2014/03/03/merkel_vvazhay_scho_putin_perebuvaye_v_inshomu_sviti_zmi
11. *Тремасов Кирилл.* Запаса прочности российской экономики хватит на 2–3 года / Кирилл Тремасов // Новый Севастополь. – 2014. – 4 мая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://new-sebastopol.com/news/aktsenti/Kirill_Tremasov_Zapasa_prochnosti_rossiyskoy_ekonomiki_hvatit_na_2_3_goda
12. *Зовнішня політика України – 2007 : стратегічні оцінки, прогнози та пріоритети* / за ред. Г. М. Перепелиці. – К. : ВД «Стилос». – 2008. – С. 225–226.
13. *Война в Сирии – уроки для России* // Независимое военное обозрение. – 2013. – 24 мая [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://nvo.ng.ru/polemic/2013-05-24/1_siria.html